

certain number of excellent and good grades have led to artificial overestimation of grades, weakened the requirements of teachers to cadets, reduced the role of the teacher in the educational process. The teacher ceased to objectively approach the assessment of knowledge, because the public education authorities evaluated the quality of his work depending on the percentage of students' success. As a result, formal performance indicators increased, which did not reflect the real picture of monitoring of students' achievements. Only in the early 60s of the twentieth century on the pages of many periodicals on the problems of education began to be discussed the existing scoring system in schools, where the practice of marking prevailed. Attention was drawn to the formal nature of the traditional control system, fetishization of marks, the lack of objectivity of digital scores, characteristic of reports on the educational work of maritime education institutions, and a programmed type of control was proposed. However, because of the lack of pedagogical tests and skills in their development, the simplest types of educational activity were tested, the tasks had a simplified form and assumed the choice of one or more ready answers, and the hidden psychological components of the assimilation process, understanding of the material, logic of students' conclusions, communication abilities remained beyond the scope of the audits.

Key words: monitoring, maritime education, Soviet government regulations, programmed control, marks, authoritarianism, reports on educational work, formality.

УДК 373.2(477.7)

Віталія Примакова

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»

Херсонської обласної ради

ORCID ID 0000-0002-8914-6748

DOI 10.24139/2312-5993/2019.10/284-294

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ОСВІТИ УКРАЇНИ XX-XXI СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена проблемі розвитку освіти України у XX-XXI столітті, зокрема впливу на нього змін у вітчизняній державній мовній політиці; схарактеризовано основні події, що вплинули на стан мовної освіти на різних етапах зазначеного періоду. Особливої уваги надано висвітленню специфіки розвитку шкільної освіти України в умовах українізації та зросійщення з урахуванням впливу змін, які відбувалися на її території. Досліджено питання, що стосувалися підготовки педагогічних працівників, зокрема вчителів-філологів, у закладах вищої освіти, підвищення кваліфікації, післядипломної освіти. Аналіз змін державної мовної політики, виявлені тенденції розвитку мовної освіти України в широких хронологічних межах дали змогу констатувати їх взаємовплив, простежити трансформацію її змісту, окреслити вектори подальшого розвитку.

***Ключові слова:** мовна політика; шкільна освіта України, специфіка розвитку, українізація, зросійщення, зміни і трансформації, учителі гуманітарних дисциплін, підготовка кадрів.*

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні надає нині перевагу курсу на оновлення підходів і механізмів її розбудови, розроблення й реалізацію інноваційних моделей, здатних забезпечити конкурентоспроможність країни та кожного члена суспільства. Водночас

особливого значення набуває нині й переосмислення історико-педагогічного досвіду розвитку освіти в Україні, урахування її кращих здобутків. Зазначене актуалізує проблеми вдосконалення мовної шкільної освіти, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема вчителів-філологів, вектори та інтенсивність розбудови яких істотно залежали від пануючої на кожному історичному етапі мовної державної політики в республіці, країні. Так зване «мовне питання», що неодноразово поставало в центрі уваги держави й суспільства, часто виступало як виявленням патріотизму та задоволенням природної потреби в самоідентифікації кожного мешканця країни, так і засобом політичних спекуляцій і маніпуляцій. Однак, не зважаючи на мотиви, що змінювали вектори розвитку державної політики з питань гуманітарної сфери, беззаперечним залишається факт її суттєвого впливу на розвиток вітчизняної освіти в цілому та мовної шкільної зокрема.

Аналіз актуальних досліджень. Масштабні дослідження з питань державної політики у сфері гуманітарних питань указують на постійну увагу наукової думки до зазначеної проблеми. Різні її аспекти висвітлені в наукових працях І. Лопушинського, С. Омельчука, М. Пантелюк та інших. Ученими розглядаються: питання історії розвитку мовної освіти (Л. Березівська, А. Боровик, Г. Товканець та ін.); проблеми мови викладання і спілкування в українських школах радянського та пострадянського періодів (О. Машевський, А. Пижик та ін.); виявлення особливостей розвитку мовної освіти в межах певного регіону (С. Гусева, І. Стражнікова, М. Цибенко). Вивчення науково-педагогічної літератури з теми дає змогу констатувати наявність великої кількості напрацювань з проблеми. Водночас, ретроспективний аналіз розвитку мовної освіти України в різні історичні періоди ХХ-ХХІ століття під впливом змін у державній мовній політиці потребує детального розгляду, адже може стати орієнтиром у тих змінах, що відбуваються на сучасному етапі.

Мета статті, методи дослідження. Відповідно, метою статті є ретроспективний аналіз розвитку шкільної мовної освіти України, що відбувався під впливом змін у державній політиці, зокрема впродовж ХХ-ХХІ століття; розгляд можливостей екстраполяції найкращих надбань минулого в практику розвитку шкільної освіти сучасності, що сприятиме подальшому вдосконаленню функціонування галузі. З метою розв'язання окреслених завдань використано контамінацію **методів дослідження**: пошуково-бібліографічний – для систематизації та класифікації джерельної бази, зокрема науково-педагогічної літератури, архівних матеріалів, нормативних документів тощо; історико-педагогічний, що дав змогу проаналізувати виявлені факти з історії проблеми; ретроспективний у синтезі з попереднім сприяє увиразненню змін, що відображають характер еволюції діяльності галузі в Україні зазначеного періоду; порівняльно-хронологічний – дає змогу простежити тенденційність аналізованих явищ, сформулювати

висновки; проблемно-прогностичний – для окреслення перспектив розвитку гуманітарної, зокрема мовної шкільної та педагогічної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Мовній політиці в системі державних пріоритетів завжди надавалося особливого значення, адже її стратегічним завданням поставало передусім забезпечення конституційних гарантій щодо всебічного розвитку й функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя на території держави та вільне її використання.

Державний статус мови в країні гарантує її Конституція, а уточнює застосування мов у різних сферах життя суспільства відповідний закон. Зі змінами в мовній політиці на території України, що відбувалися впродовж ХХ та на початку ХХІ століття, змінювалися і вектори вирішення мовних питань, і ставлення до української мови.

Освіта на території України після проголошення Жовтневої революції розбудовувалася в складних і суперечливих умовах, коли почалася розбудова вітчизняної освітньої галузі на території Української народної республіки, згодом – Української Радянської соціалістичної республіки у складі СРСР. Майже від початку її створення влада зосередилася на проблемах розвитку народної освіти.

Досліджуючи період 1917-1920 рр. в Україні, хоча і нетривалий, однак насичений подіями, Я. Ряппо визначив етапи розвитку вітчизняної педагогічної освіти. До них учений відносив: етап першої Радянської влади (січень-березень 1918 р.), етап Директорії (грудень-серпень 1919 р.), етап другої Радянської влади (лютий-серпень 1919 р.) та денікінщини (вересень-грудень 1919 р.) (Ряппо, 1927, с. 10-12). Цей період часті зміни влади негативно позначився на розвитку освіти в Україні, хоча, згідно з висновками тогочасних і сучасних дослідників (С. Сірополко, А. Кузьмінський) її розвиток у той період не припинявся.

Значний внесок у розбудову тогочасної освіти зробили видатні діячі-освітяни: М. Грушевський, С. Русова, П. Холодний, Я. Чепіга та ін. Їхні ідеї знайшли своє втілення за часів гетьмана П. Скоропадського, що визнано періодом націоналізації шкільної освіти. Цей етап розвитку української освіти, згідно з висновками Л. Березівської, пов'язано з відкриттям українських шкіл; українізацією закладів освіти; виданням українських підручників, уведенням штатної посади вчителя української мови та літератури, історії та географії України; підготовкою вчителя для викладання українознавчих дисциплін (Березівська, 2009). Саме тоді постало питання про необхідність підготовки та перепідготовки вчительських кадрів для оновленої національної школи.

Водночас не всі розроблені Міністерством освіти в цю добу законопроекти було втілено в життя. На думку Л. Березівської, це сталося через зовнішні (проросійські та австро-німецькі орієнтації, залежність від них регіонів новоствореної Української держави) і внутрішні причини (авторитарні форми правління, неоднозначне ставлення вчителів до

освітніх змін, недостатній рівень реформаторського досвіду та фінансового забезпечення) (Березівська, 2009). Водночас процеси вже було запущено, що істотно вплинуло на подальші події в розвитку освіти на території України.

1920-ті роки дослідники визначали в історії України часом витіснення з політичної арени попереднього українського уряду, Директорії; установа радянської форми державності із запровадженням за зразком РСФРР першої Конституції УРСР; упровадження «воєнного комунізму»; інтеграції радянських республік у союз (Березівська, 2009). Проблеми професійного розвитку вчителів привертати увагу не тільки прогресивної педагогічної думки, а вже й держави, уряду, українського суспільства.

Характерною ознакою доби стало значне збільшення кількості шкіл, що викликало потребу в негайному їх забезпеченні педагогічними кадрами. Учителі, яких залучали до роботи в школі, часто не мали педагогічної освіти, а іноді навіть уявлення про специфіку діяльності. Докваліфікація таких працівників здійснювалася на педагогічних курсах при учительських інститутах. За таких умов відродження освітньої системи в Україні вимагало організації діяльності з надання їм базових теоретичних знань та вироблення елементарних фахових умінь. На початку 20-х років ХХ століття було створено перші заклади для надання методичної допомоги вчителям українських шкіл. Тоді ж з метою широкого охоплення педагогічною підготовкою вчителів було організовано губернські, окружні навчально-методичні комісії, територіальні педагогічні об'єднання, районні методичні бюро, шкільні об'єднання вчителів (Примакова, 2015). Застосовували передусім колективні, масові форми роботи з учителями, планували і проводили семінари. Однак, таке навчання було несистемним, фрагментарним, не охоплювало всіх учителів.

У період до 1939 року на українських землях функціонували дві істотно відмінні між собою системи педагогічної освіти, які все ж прагнули одного – створення й розбудови української національної освіти та педагогіки; забезпечення закладів освіти кваліфікованими педагогічними кадрами. Проблема підготовки та професійного розвитку вчительства в Західній Україні, яка знаходилася тоді під владою Польщі, була досить актуальною. Майбутніх учителів тут готували семінарії, у навчальних планах яких через політику уряду майже не передбачалося вивчення української мови та літератури, історії, географії і культури народу. Водночас особливістю цього регіону було позитивне ставлення до вивчення релігії, визначення ролі цього предмета в підготовці педагогів, формуванні в населення західних земель духовності (Примакова, 2015).

Значущою подією 30-х років ХХ століття в Радянському Союзі стало введення обов'язкового загального чотирирічного початкового навчання, що потребувало забезпечення новостворених шкіл учителями. Семирічною освітою в цей період в Україні було охоплено 96 % від загального контингенту дітей шкільного віку (Березівська, 2009). Результатом реорганізації мережі

закладів педагогічної освіти в Україні стало введення таких типів закладів освіти: вищі педагогічні школи (педагогічні інститути з терміном навчання 3-4 р.); середні педагогічні школи (педагогічні технікуми); короткотермінові педагогічні курси. Ці зміни сприяли не тільки розв'язанню проблеми забезпечення тодішніх шкіл спеціально підготовленими кадрами; вони спричинили виникнення й обґрунтування такого напрямку, як удосконалення кваліфікації дипломованих спеціалістів, що пізніше став розглядатись як післядипломна освіта. На початку 30-х років XX століття поширилася заочна освіта вчителів, як форма докваліфікації та фахового вдосконалення (Примакова, 2015).

1939 року було також ухвалено низку положень, що регламентували діяльність щойно створених закладів і установ, які мали опікуватися питаннями підвищення кваліфікації через надання методичної допомоги вчителям, зокрема й предметів гуманітарного циклу: про методичну роботу в школі, методичне об'єднання учителів, про районний педагогічний кабінет районного відділу народної освіти, обласний інститут удосконалення вчителів в УРСР. Метою новоствореної тоді методичної служби стало покращення зростання рівня грамотності викладачів та надання їм елементарних методичних знань, адже потребу в цьому констатувало керівництво галуззю та вчителі.

На початку 1939-1940 навчального року для вчителів мовних дисциплін проводилися настановчі семінари задля ознайомлення з навчальними планами і програмами курсів і опанування фахових знань та вмій). Методичну допомогу педагоги отримували на консультативних пунктах, в опорних школах, під час самопідготовки. Результатом навчання мало стати успішне складання іспиту, що вдавалося не всім (Ткаченко, 2019). Низька результативність такого навчання, нездатність охопити ним велику кількість учителів призвели тоді до поступового скорочення очно-заочного навчання. Натомість більш значущими вважалися короткотермінові курси, семінари, практикуми, лекції-консультації, заходи з обміну досвідом учителів.

Діяльність, спрямовану на розв'язання проблем розвитку мовної освіти та підготовки педагогічних кадрів було призупинено під час Другої світової війни. Однак, уже починаючи з 1943 року, було затверджено низку державних документів (наказів, постанов), що поновлювали у звільнених областях УРСР роботу освітньої галузі, регламентували діяльність її ланок, демонструючи цим значущість системи народної освіти в розвиткові радянської держави.

У повоєнні роки перед країною постали масштабні завдання. За короткий термін було проведено загальний облік дітей шкільного віку, розгорнуто комплектування шкіл учнями для забезпечення повного охоплення всіх дітей навчанням. Останнє потребувало забезпечення учнів необхідними речами: одягом, взуттям, харчуванням, шкільним приладдям:

підручниками, зошитами, ручками (Примакова, 2015). Все ще бракувало кваліфікованих шкільних вчителів, які мали педагогічну освіту.

Аналіз динаміки створення й функціонування педагогічних закладів освіти перед війною і в повоєнні роки продемонстрував не тільки наявність проблеми забезпечення шкіл кваліфікованими кадрами, а й увагу держави і суспільства до питання забезпечення належної підготовки вчителів до професійної діяльності. Це підтверджує інформація: «На 1 січня 1941 року в Системі Міністерства Освіти УРСР працювало 24 педагогічних інститути з 15,4 тис. студентів, 44 вчительських інститути (самостійних та відділень при педінституті) із загальним контингентом студентів 15,0 тис. осіб. Педучилищ було 82 і в них учнів 27000. На 1 січня 1946 року на території України відновили свою роботу 20 педінститутів, у яких навчалося 11,2 тис. студентів, 33 вчительських інститути (16 самостійних і 17 відділень при педінститутах) із загальною кількістю студентів 8,9 тис. осіб і 81 педучилище з 20,4 тис. учнів» (Примакова, 2015, с. 14). Ця інформація засвідчила інтенсивність відновлення роботи закладів освіти, що надавали українському вчительству педагогічну освіту.

Згідно з постановою РНК СРСР від 21 квітня 1944 року «Про заходи до поліпшення якості навчання в школі», основну увагу тоді було спрямовано «на рішучу боротьбу з проявами формалізму в навчанні учнів і оволодінні ними основ наук» (Денисюк, 2006, с. 2). Тоді функціонували двотижневі й місячні (літні) курси підвищення кваліфікації, під час яких практикувалося рецензування слухачами праць тогочасних теоретиків та педагогів-класиків, обговорення цих рецензій.

Упродовж 50-х років і наступних десятиліть минулого століття розбудова освіти Української РСР здійснювалася в умовах, коли всі українські землі опинилися в межах однієї держави, а її розвиток було підпорядковано директивам п'ятирічних планів. Ідея розвитку соціалістичного суспільства та побудови комунізму в єдиній державі орієнтувала на застосування мови міжнародного спілкування «для досягнення в СРСР найвищого в світі добробуту людей» (Ходаковська, 2019, с. 49).

Розвиток шкільної мовної освіти України було пов'язано із загальними тенденціями розвитку республіки та всієї країни, показниками якого визнано збільшення мережі шкіл, закладів вищої освіти, підвищення кваліфікації, поступове поліпшення якісного складу педагогічних кадрів у радянський період.

Загальними тенденціями розвитку україномовної освіти в період другої половини ХХ – початку ХХІ століття вітчизняні дослідники називають такі: оновлення нормативно-правової бази розвитку мовної освіти, поступова фундаменталізація змісту мовної освіти та лінгводидактики; системна робота із забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу; спроби оптимізації освітнього процесу для більш інтенсивного та якісного навчання мов. Негативними ж для радянського періоду визнано пріоритет

політики зросійщення; ідеологізацію, регламентацію та уніфікацію змісту шкільної мовної освіти; брак кваліфікованих учителів мовних предметів та уповільнення розвитку змісту і навчально-методичного забезпечення через брак уваги до української мови і мовної освіти (Ткаченко, 2019).

У радянський період зокрема, згідно з дослідженнями Л. Ходаковської, у середині минулого століття спостерігалася диспропорція щодо розподілу закладів дошкільної освіти за мовою навчання. Дослідницею репрезентовано інформацію, що в Миколаївській області функціонували «у містах 2 дитячі садки з українською мовою навчання, 38 – дитячі садки з російською мовою навчання; в районах: українська мова навчання – 20 дитячих садків, 3 – з російською» (Ходаковська, 2019, с. 143). Нерівномірність використання мови викладання в роботі дитячих закладів відбувалася у прямій залежності від того, міський чи сільський це дитячий садок.

Подібною було ситуація і з мовою викладання в тогочасних школах, про що свідчать результати досліджень сучасних учених (Березівська, 2009; Денисюк, 2006; Ткаченко, 2019) та ін. Відтак, тенденція зросійщення у розвитку освіти в УРСР була у другій половині ХХ століття домінувальною. А це, відповідно, викликало певні диспропорції і в запиті тогочасного суспільства як до кількості, так і до якості підготовки вчителів з українською або російською мовами викладання, а також викладачів мовних дисциплін у закладах середньої та вищої освіти.

Бракувало кваліфікованих учителів української мови з кількох причин: зростання уваги й культивування, популяризація російської культури і мистецтва; надання переваг учителям, що викладали російську мову та літературу; падіння престижності українознавчого педагогічного напрямку; зменшення шкіл і класів з українською мовою навчання та збільшення з російською та ін. Тож, підпорядковуючись загальній тенденції розвитку мовної освіти в Україні в зазначений період, а саме домінуванню політики зросійщення, протягом кількох десятиліть до кінця 80-х років минулого століття, на тлі розширення мережі шкіл та закладів і установ, що опікувалися питаннями підготовки вчителів-мовників та підвищенням їх кваліфікації, спостерігалось становище, що межувало з занепадом українознавчого складника мовної освіти та напряму розвитку мовної політики УРСР.

Вектор розвитку українського суспільства щодо відродження національної освіти було кардинально змінено після здобуття Україною державного суверенітету. Цей період характеризувався позитивними тенденціями: поступовою українізацією освіти й суспільства в умовах проголошення незалежності України; включенням народознавчого і українознавчого компонентів у зміст шкільної мовної освіти України; обґрунтування як провідних принципів демократизації та гуманізації освіти; акцентом на розвиток іншомовної компетентності здобувачів освіти в умовах євроінтеграції; посиленням комунікативного спрямування мовної та

іншомовної освіти. Негативними тенденціями було визначено: недостатню розробленість змісту мовної освіти, незадовільне матеріально-технічне забезпечення, низький рівень володіння іноземними мовами учнів; інтенсивне поширення деструктивних явищ в освіті взагалі (Ткаченко, 2019).

Потужна робота відбувалась у напрямі відродження українських шкіл, що характеризувало розширення їх мережі та класів із поглибленим вивченням української мови і літератури. У початковій школі було розроблено поки що факультативні курси – «Народознавство», «Українознавство» тощо. Такі зміни, на думку Л. Березівської, було зумовлено посиленням активності українських освітян, які отримали можливість законодавчо закріпити обов'язковість вивчення української мови; офіційно визнати педагогічне новаторство; запровадити заходи з оновлення навчально-виховного процесу в школі (Березівська, 2009).

До 2012 року в Україні діяв ще радянський закон «Про мови в УРСР» (1989р.). Його зміст для того часу був прогресивним і вельми популярним серед значної частини населення України. У його положеннях йшлося про надання українській мові особливого, пріоритетного статусу – статусу державної (Куць, 2004; Лопушинський, 2010). Водночас понад 20-річний термін здобуття й утвердження Україною незалежності потребував оновлення законодавчої бази, укріплення статусу української мови в суверенній державі та демократичному суспільстві.

Тож тогочасна мовно-культурна ситуація в Україні потребувала рішучих кроків у напрямі забезпечення всебічного розвитку й функціонування української мови як державної. Одним із них став Указ Президента № 156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України», відповідно до якого було ухвалено Концепцію державної мовної політики (2010). Відповідно до її положень необхідно було розробити й затвердити Державну програму розвитку і функціонування української мови та мов національних меншин задля удосконалення законодавства про мови; навчально-методичного забезпечення закладів освіти для виховання і навчання українською мовою; широкого застосування української мови в засобах масової інформації, усіх сферах життєдіяльності громадян України (Масенко, 2017).

Результатом стало ухвалення 2012 року Верховною Радою України так званого «мовного закону Ківалова-Колесніченка», згідно з положеннями якого замість державної мови громадянам України в окремих регіонах надавалося право використовувати регіональну (ту мову, якою володіє понад 10 % населення регіону) (Масенко, 2017). Цей закон, за оцінкою політиків, соціологів, пересічних українців обмежував вживання української мови навіть у порівнянні з радянським законом, і сприяв

подальшій русифікації або зросійщенню, що викликало масовий опір і численні протести з боку значної частини населення країни.

Після кількох спроб скасувати зазначений закон Конституційним судом у лютому 2018 року його було визнано неконституційним. Відтоді Україна певний час не мала закону про мовну політику держави, працюючи над його розробленням.

Нині, керуючись статтею 10 відповідно до частини другої статті 102 Конституції України (1996 р.) з метою забезпечення належного розвитку й функціонування української мови як державної та задоволення мовних потреб громадян України, на всій її території діє закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалений Верховною Радою України 25 квітня 2019 року. У ньому зазначено, що Закон «зміцнює позиції державної мови в Україні, є історичним рішенням» (Закон, 2019) та водночас не обмежує права національних меншин, що мешкають у країні. Адже їхні потреби в Україні захищає окремий закон «Про національні меншини». Серед домінувальних сфер застосування української мови безумовно вказані освіта та наука.

Відповідно до його положень, громадяни України зобов'язані володіти українською мовою на базовому рівні, адже без іспиту з української на цьому рівні жоден іноземець чи особа без громадянства не зможе стати громадянином України. Досконало володіти українською мовою мають посадовці та представники бізнесу, освіти, медицини та сфери послуг: їх перевірятимуть на дотримання мовного закону; для оволодіння державною мовою в Україні діятимуть безкоштовні мовні курси для всіх бажаючих (Закон, 2019). Зазначене свідчить про посилення уваги та підвищення вимог до якості мовної освіти в Україні та необхідність удосконалення компетентності педагогічних працівників, зокрема вчителів мовних дисциплін та розширення можливостей їх належної підготовки освітян до викладання предметів гуманітарного циклу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, студіювання науково-педагогічної літератури з проблеми, знайдених маловідомих архівних джерел, інших матеріалів дали змогу простежити й констатувати істотний вплив державної мовної політики на розвиток мовної освіти на різних етапах розвитку українського суспільства виокремленого періоду. Їх взаємозалежність, важлива роль у тогочасному й нинішньому функціонуванні системи освіти актуалізують проблеми трансформації змісту мовної шкільної освіти, пошук нових векторів розвитку.

Нові закони, що регламентують функціонування цієї сфери та формують новий соціальний запит, характеристика специфіки роботи закладів підвищення кваліфікації, а нині – неперервної освіти з удосконалення професійної готовності вчителів мовних дисциплін до педагогічної діяльності на різних етапах розвитку українського суспільства виокремленого періоду,

надає можливості екстраполяції здобутків у аналізованій сфері в розвиток шкільної мовної освіти та вимагає особливої уваги до питань належної підготовки вчителів до викладання гуманітарних дисциплін, розвитку їх професійної компетентності для якісної роботи в умовах освітніх нововведень. Ці та інші питання є перспективними для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

- Березівська, Л. Д. (2009). *Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті* (дис. ... д-ра наук: 13.00.01). Київ (Berezovska, L. D. (2009). *Organizational and pedagogical foundations of reforming school education in Ukraine in the XX century* (DSc thesis). Kyiv).
- Денисюк, Т. Ф. (2006). Історіографічний аналіз розвитку змісту початкової освіти України у 50 – 90-х роках XX століття. *Вісник Житомирського держ.ун-ту ім. І. Франка*, 28, 39-42 (Denysiuk, T. F. (2006). *Historiographic analysis of the development of the content of primary education in Ukraine in the 50-90s of the XX century*. *Bulletin of Zhytomyr State University named after I. Franko*, 28,39-42).
- Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). *Голос України*, 90 (7096), 16-23 (Law of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language" (2019). *Voice of Ukraine*, 90 (7096), 16-23).
- Куць, О. (2004). *Мовна політика в державотворчих процесах України*. Х.: ХНУ ім. В. Каразіна (Kuts, O. (2004). *Language Policy in the State-Building Processes of Ukraine*. Kh.: KhNU named after V. Karazin).
- Лопушинський, І. (2010). *Державна мовна політика в Україні*. Херсон: Олді-плюс (Lopushynskiy, I. (2010). *State language policy in Ukraine*. Kherson: Old-plus).
- Масенко, Л. (2017). *Мова радянського тоталітаризму*. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО» (Masenko, L. (2017). *The Language of Soviet Totalitarianism*. Kyiv: CLIO Publishing House LLC).
- Примакова, В. В. (2015). *Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні: генеза та перспективи*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (Prymakova, V. V. (2015). *Postgraduate Education of Primary School Teachers in Ukraine: Genesis and Prospect*. Kherson).
- Ряппо, Я. П. (1927). *Народна освіта на Україні за десять років революції*. Х.: Держвидав України (Riappo, Ya. P. (1927). *National education in Ukraine for ten years of revolution*. Kh.: State publication of Ukraine).
- Ткаченко, В. І. (2019). *Тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні (1959–2013 рр.)* (дис. ... канд. наук: 13.00.01). Тернопіль (Tkachenko, V. (2019). *Trends in the Development of School Language Education in Ukraine (1959–2013)* (PhD thesis). Ternopil).
- Ходаковська, Л. В. (2019). *Розвиток дошкільної освіти на Півдні України (друга половина XX - початок XXI століття)* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Полтава (Khodakovska, L. V. (2019). *Development of preschool education in the South of Ukraine (second half of the XX – beginning of the XXI century)* (PhD thesis). Poltava).

РЕЗЮМЕ

Примакова Віталія. Влияние государственной языковой политики на развитие образования Украины XX-XXI века.

Статья посвящена проблеме развития образования Украины в XX-XXI веке, в частности влияния на него изменений в отечественной государственной языковой политике; охарактеризованы основные события, повлиявшие на состояние

языкового образования на разных этапах развития в указанный период. Особое внимание направлено на освещение специфики развития школьного образования Украины в периоды украинизации и русификации с учетом влияния изменений, которые происходили на ее территории. Исследованы вопросы, касающиеся подготовки педагогических работников, в том числе учителей-филологов, в учреждениях высшего образования, повышения квалификации, последипломного образования. Анализ изменений государственной языковой политики, выявленные тенденции развития языкового образования Украины в широких хронологических рамках позволили констатировать их взаимовлияние, проследить трансформации в его содержании, определить векторы дальнейшего развития.

Ключевые слова: языковая политика, школьное образование Украины, специфика развития, украинизация, русификация, изменения и трансформации, учителя гуманитарных дисциплин, подготовка кадров.

SUMMARY

Prymakova Vitaliia. The impact of the state language policy on the development of education in Ukraine in the XX-XXI centuries.

The article is devoted to the characteristic of the historical and pedagogical aspect of the problem of the education development in Ukraine in the XX-XXI centuries, in particular the impact on it of changes in the national state language policy. The specifics of the development of language school education, scientific and pedagogical thought on this problem are considered, the main events that influenced the state of education at different stages of Ukrainian society development during this period are characterized.

The directions and peculiarities of activity of schools, changes in the qualitative composition and level of education of pedagogical staff are analyzed. Particular attention was paid to the specifics of the development of school education in Ukraine during the periods of Ukrainianization and Russification, taking into account geographical and regional components, the impact of socio-political and socio-economic changes that took place on the territory in the XXth and XXIst centuries.

The issues related to the training of pedagogical workers, in particular teachers who taught humanities, especially teachers-philologists, in higher education institutions were investigated. Studying the scientific and pedagogical literature on the problem, the results of the analysis of the little-known archival sources, statistical data made it possible to characterize at different stages of the development of Ukrainian society the specific period of work of in-service teacher training institutions (later – postgraduate and continuing education institutions). Conclusions on this issue testified about the improvement of professional readiness of teachers of language disciplines for pedagogical activity in the period of innovations in the development of school language education.

Analysis of changes in state language policy, in particular, relevant laws, concepts and programs, as well as revealed trends in the development of language education in Ukraine in a wide chronological framework made it possible to trace and ascertain their interdependence, significant influence on the previous and current functioning of the education system and transformation of its content, development vectors.

Key words: language policy, school education in Ukraine, specificity of development, Ukrainianization, Russification, changes and transformations, teachers of humanities, training.